

Charakteristika doby

Klasicismus

Klasicismus je umělecký směr, který vznikl ve Francii 17. století na královském dvoře „krále Slunce“ Ludvíka XIV..

Osvícenství

Intelektuální směr 18. Století; inspirace antikou, humanismem a logikou: položen základ dnešním konceptům svobody, demokracie...

Filozofické předpoklady vzniku klasicismu a osvícenství

Odpoutání od barokní religiozity

Klasicismus

Vyznačoval se filozofickými úvahami a abstraktním pojetím obecně rozšířených ideálů o pravdě, lásce a kráse a také snahou o věrné vyobrazení různých charakterových rysů člověka, ať už je jakýkoli, kdy jsou rozdílné postavy (hrdina, lotr, podvodník...) vykresleny se stejnou přetrvávající nadčasovostí.

Filozofickým směrem v klasicismu byl racionalismus. Příkladem myšlení může být citace Reného Descarta: „Myslím, tedy jsem.“

Osvícenství

Ideálním představitelem osvícenství se stal filozof, vzdělaný člověk, který však plnil svou funkci jak ve vědě, tak ve společnosti. Jeho hlavním duchovním východiskem byl rozum, který jej vedl ve všech oblastech uvažování i praktického života, definoval pojmy a určoval hodnoty. Podmínkou osvícenského filozofa byla občanská angažovanost (tu často zaručoval už výběr témat, kterými se zabýval). Jeho hlavním úkolem bylo kultivovat svůj rozum.

Nicolas Boileau

Hlavní teoretik klasicismu, narodil se v Paříži

UMĚNÍ BÁSNICKÉ – zde formuloval pravidla klasicismu, naprosto přesná

Dále psal satiry.

Francie

Pierre Corneille

Pochází z právnické rodiny, byl soudce; především dramatik a básník

Nejslavnější tragédie – **CID** - Hru čekalo vřelé přijetí jak od krále, tak od královny. U kardinála vzbuzovala spíše žárlivost, což se projevilo na celkové kritice, které se tomuto dílu dostalo od Akademie. Ta jej pod tlakem kardinála označila jako nepravou klasicistní tragédii, která plně nevyhovuje daným pravidlům. Nakonec ale uznala její bohatost a přijala Corneillovy kvality.

Jean Racine

znal dobře antickou literaturu

rodina si přála, aby byl knězem, raději se ale věnoval literatuře a dramatu /hlavně tragédie/ ze začátku spolupracoval s Moliérem, ale nepohodli se.

FAIDRA – u církve vyvolalo pohoršení

Děj se odehrává ve starověkém Řecku. Král Theseus se podruhé ožení s mladou dívkou Faidrou, jeho syn Hippolytos to těžce snáší. Faidra je však do Hippolyta zamilovaná, ale snaží se své city potlačit. Faidra se dovídá o tom, že Theseus v cizině zahynul. Rozhodne se Hippolytovi vyznat ze svých citů, ale ten její návrhy odmítá. Nabídne mu, že se s ním podělí o athénský trůn. Theseus však mrtvý není a vrací se z ciziny. Faedřina chuva mu

poví, že se Hippolytos pokusil zneuctít Faidru. Theseus ho okamžitě vyžene z domu. Poté se ještě obrací k bohům, aby potrestali zločin. Faidra si uvědomuje, že byl Hippolytos nařknut neprávem, vypije jed, ale předtím se ještě přiznává Theseovi, že byl oklamán. "Snažil jsem se učinit Faidru méně odpuzující než je v antických tragédiích. Ve skutečnosti není vina ani zcela bez viny, z vůle osudu a hněvu bohů, stává se obětí nepravé vášně, která v ní samé probudí ošklivost."

Další díla: **BRITANNICUS, BERENIKA...**

Jean de La Fontaine

Básník, bajkař a spisovatel; pochází z bohaté rodiny -> žádné finanční potíže neměl

Vystudoval teologii, poté odchází studovat práva do Remeše

Celkem 12 knih bajek; vycházel z Ezopa

Jeho bajky byly komponovány spíše jako malá dramata, která se vyznačovala výraznou alegoričností.

Tento rys podával živý obraz francouzské společnosti 17. století.

Molière

Jeho tvorba se řadí do literatury nízké: tvorba bližší životní realitě.

Tento pseudonym si zvolil, aby nekompromitoval svého otce, vlastní jméno je: Jean Baptiste Poquelin

Přes 13 let působil u různých kočovných společností, jako herec i spisovatel frašek a komedií a

dokonce i režisér. Později se stává ředitelem královského divadla v Paříži.

TARTUFFE NEBOLI PODVODNÍK – hra, ač končí dobře díky náhodnému rozuzlení, je ve skutečnosti téměř realistickým příběhem úlisného a pokryteckého člověka.

LAKOMEC – Harpagon omezuje své děti a intrikuje s jejich životy, svého syna Kleanta i dceru Elišku nutí do výhodných sňatků. Pro syna vybral bohatou vdovu, i přestože Kleantes miluje krásnou, mladou Marianu, do které se ale Harpagon zakoukal sám. Pro dceru naopak našel zámožného starce. Jeho šílenství způsobí až ztráta zlatých dukátů, které mu vezme sluha, aby tak pomohl Kleantovi. Harpagon zběsile pátrá a podezřívá každého ve svém okolí. Po odhalení lži se výměnou za peníze vzdává Mariany. Nakonec svolí ke sňatkům svých dětí s partnery, které si sami zvolili, ale až poté co se dozvídá o jejich majetném rodinném zázemí a zvláště ho přesvědčí fakt, že ho vdavky nebudou stát jedinou minci a nemusí své dceři dávat žádné věno - Valér se tedy žení s Eliškou a Kleantes s Marianou.

MISANTROP – Hlavní postava Alcest miluje Celimenu. Ta však k jeho nelibosti přijímá ještě jiné své přátele a ctitele, jako je Oront nebo markýzové Klitandr a Akast. Alcest je zastáncem pravdy, stojí proti společenské přetvářce. Nenávidí lidi. Jedny proto, že jsou špatní, druhé proto, že jsou k těm špatným shovívaví. Tím se vysvětluje i název díla - Misanthrop. Misanthrop je člověk, který nenávidí lidi a straní se jich. Alcest si zakládá na tom, že vždy říká pravdu. Kritizuje také svou milou za její chyby, přesto její zálibu v pomlouvání toleruje. Do Alcesta je zamilovaná Celimenina sestřenice Elianta, kterou má rád Alcestův přítel Filint. Celimena má mnoho nápadníků, mezi nimi i Oronta, který se chce stát Alcestovým přítelem. Všechně se mu podbízí a dává mu číst své sonety. Čeká chválu, ale Alcest mu jeho báseň zkritizuje. Oront je natolik rozzloben, že si na Alcesta stěžuje. Ten je vyzván před smírčí soud. Své názory neodvolá. Je však vcelku mírný a mluví o kladných vlastnostech Oronta a o jeho jiných schopnostech. Alcest pochybuje o lásce a věrnosti své milé, a tak jí dělá žárlivé scény. Pak mu Celimenina „přítelkyně“ Arsinoe ukáže milostný dopis, který psala Celimena Orontovi. Nakonec se všichni nápadníci scházejí u Celimeny a každý předčítá z dopisu od ní, ve kterém jsou ti druzí pomlouváni. Všichni kromě Alcesta se na ni zlobí a opustí ji. Alcest jí oznámí, že jí odpustí, pokud s ním odjede na samotu. Ona to odmítne, nechce se ve svých 20-ti letech vzdát společenského života, klepů a mužů. A tak Alcest pochopí, že ho vodila za nos. Vyzná se Eliantě z náklonosti k ní, protože právě Elianta je podle něj jediná schopná upřímnosti, ale zároveň jí oznámí, že jí není hoden. Eliante se zaslíbí Filintovi. Alcest pak odjede na venkov.

Itálie

Carlo Goldoni

Autor asi 200 komedií, čerpá z komedie dell'arte, ale podstatně je předělává. Jeho herci se vzdávají improvizální volnosti a vzdávají se masek. Uvádí na scénu postavy z lidových vrstev jak je rybář, či řemeslník. Obliba jeho her byla i v Paříži.

Dílo: **POPRASK NA LAGUNĚ** – jeho nejslavnější dílo; **NÁMĚSTÍČKO, HRUBIÁNI, SLUHA DVOU PÁNŮ**

Německo

Ephraim Gotthold Lessing

básník, kritik, spisovatel a filosof

Studia zakončil studiem medicíny a teologie v Lipsku

byl dramaturgem u Německého Národního Divadla v Hamburku

teoretické dílo **LAOKOON**

drama:

MÍNNA Z BARNHELMU (Minna von Barnhelm); 1767, komedie, kritizuje krále Fridricha II. Jedna z prvních komedií z Německa; 5 dějství

Major von Tellheim se chce rozejít s Mínou, ta předstírá, že je bez peněz, aby ho neztratila. Kvůli úplatkům tedy opouští armádu

EMILIA GALOTTI – tragédie, jedná se o první evropské politické drama, děj se odehrává v měšťanské rodině: Emilia odmítá sňatek s bohatým šlechticem, který jí nechal zavraždit snoubence.

Johann Gottfried Herder

spisovatel, filozof, a protestantský kazatel.

Pocházel z chudých poměrů. Svůj život strávil ve Výmaru.

O PŮVODU ŘEČI – Klade důraz na význam národního jazyka a právo každého národa na jeho rozvoj.

Tyto myšlenky podpořily obrozenecké hnutí v Čechách.

Gottfried Wilhelm Leibniz

filosof, historik, právník, vědec, diplomat a matematik.

vévodský knihovník a dvorní rádce do Hannoveru. V roce 1700 byla z jeho podnětu založena Berlínská

Akademie věd. Navázal rovněž kontakt s ruským carem Petrem Velikým, kterému přednesl

dalekosáhlé plány na podporu věd a na kulturní výměnu mezi národy.

NOVÁ ÚVAHA O LIDSKÉM ROZUMU

Osvícenství

Znaky:

- Síla rozumu
- Víra v pokrok
- Humanistické ideály
- Uznání individuality a rozumu
- Období velké fr. Revoluce
- Nebylo demokraticky založeno

Charles Montesquieu

Právník, působil u soudu, raději se věnoval literatuře

PERSKÉ LISTY - publikoval anonymně 1721 v Holandsku, satiricky popisuje francouzskou společnost pohledem návštěvníků z Persie, které provází filosof a vysvětluje jim poměry zde panující. Dílo je výsměchem z kostnatělosti, církvi, ...

O PŘÍČINÁCH ÚPADKU ŘÍMANŮ – ukazuje formy vlády, kam se lid může dostat... Na Římě chválí tyranii na rozdíl od demokracie.

DUCH ZÁKONŮ - zabývá se státoprávními otázkami

Encyklopedisté

D'Alambert

Stál u zrodu **VELKÉ FRANCOUZSKÉ ENCYKLOPEDIÉ** (společně s Diderotem) – napsal úvod Církev s tímto nesouhlasila, a prosadila si zákaz některých částí – u astronomie.

Denis Diderot

Vzdělání získal v jezuitské škole, ale nelíbil se mu způsob výuky.

Překládal slovníky (z aj), a během překladů dostal nápad na vytvoření encyklopedie.

JAKUB FATALISTA (přepsal Kundera) – román, často rozhovory mezi sluhou (Jakubem) a jeho pánem.

Říká zde své názory na církev a obecně kritika společnosti.

JEPTIŠKA – román o mladé dívce, Zuzaně, vychovávána v klášteře (nemanželské dítě, proto do kláštera), kde se střídají abatyše. Jedna je přísná (zasedne si na ni) další je milá, ale pak nastává zvrát, protože abatyše má k ní větší náklonnost. Nakonec utíká, při útěku se zraní...

Tato díla nevydával, psal pro své přátele.

Voltaire

Vlastním jménem Francois-Marie Arouet

Studoval jezuitskou školu, otec si přál, aby byl právníkem, raději zvolil literaturu

Často navštěvoval modní salony, kde se „pomlouvala“ šlechta, postupně to začal sepsovat a vydávat => dostává se do vězení.

Konflikt s rytířem: možnost výběru jestli vězení nebo exilem. Odchází. Po návratu je jmenován členem Akademie, dvorním historikem.

Dopisoval si s pruským panovníkem, později k němu na 4 roky odchází.

Po návratu opět jako nežádoucí, odchází tedy do ústraní na hrad u hranic se Švýcarskem. zavádí žánr filozofická povídka – kousavé, ironické texty, zabývající se tehdejší dobou.

Drama **OIDIPUS**

FILOZOFICKÉ LISTY (psal když byl v exilu)

FILOZOFICKÝ SLOVNÍK zábavnou formou podané definice biblických i filozofických termínů

O MRAVECH

CANDIDE NEBOLI OPTIMISMUS –

Candide, morálně čistý mladík, žijící ve vestfálském zámku barona Thunder-ten-tronckha ve společnosti filosofa Panglose, tvrdícího, že náš svět je nejlepší ze všech možných světů. Candide je vyhnán ze zámku poté, co baron zjistí jeho náklonost k dceři Kunigundě. V útrapách, které ho stíhají na cestě světem ho brzy opustí optimismus, který nabral od Panglose. Z návštěvy v Eldoradu si odveze zlato a diamanty, které mu zaručí klidný průběh druhé části cesty, na té ho doprovází pesimista Martin. Za nabyté peníze vykoupí Candide Panglose a Kunigundu z otroctví, zakoupí pozemek a s přáteli ho obdělává až do smrti.

Myšlenka autora: Autor zde naznačuje, že není dobrý ani přílišný optimismus (Panglos), ale ani přehnaný pesimismus (Martin)

Způsob psaní: Půdorys románu s objektivním vypravěčem je rozšířen vloženými příběhy dalších postav (stařena, Kunigunda) i mikronovelami rámcovanými společnou situací (Candidův oběd se šesti bývalými králi). V tomto díle mnohdy vznikají kontrasty idyl a pesimismu. Vyskytuje se zde i trocha nadsázky.

Beaumarchais

Francouzský dramatik, hodinář, hudebník, ekonom, dobrodruh a volnomyšlenkář, účastník mnoha finančních a uměleckých afér. Autor satiricky laděných komedií, v nichž duchaplně a ironicky odsoudil šlechtu a stávající vztahy ve feudální společnosti. Jeho nejznámější hra - **FIGAROVA SVATBA** - byla úspěšně zhudebněna rakouským skladatelem *Wolfgangem Amadeem Mozartem* (1756-1791).

Daniel Defoe – Anglie

Narodil se v Londýně, polyglot (5 jazyků), měl být knězem, založil vlastní noviny

ESEJ O PROJEKTECH – kniha, ve které radil lidem, jak by měl vypadat pojišťovna

ROBINSON CRUSOE – částečně podle skutečnosti, ukazuje sílu rozumu, stačí málo, aby člověk přežil. Deník morového roku – vlastní zážitky

MOLL FLANDERSOVÁ – román, vyprávěno v 1. Osobě, dcera vězenkyně, moderní román (hrdinka se vyvíjí) osvícenské dílo tím, že hrdinka je negativní a ukazuje zde obě její stránky

Jonathan Swift

GULLIVEROVY CESTY – 4 díly, utopické alegorické dílo. Je to ostrá kritika soudobých mravů a společenského zřízení v Anglii.

Rusko

Petr Veliký proslul svou snahou *poevropštit* Ruskou říši, a to v politickém, ekonomickém i kulturním směru.

Kateřina II. Veliká považovala sebe sama za osvícenou panovnici a velkou reformátorku. Tento poněkud zkreslený obraz carevny šířili v západní Evropě rovněž její přátelé z řad učenců, které buď finančně podporovala (např. Denis Diderot) nebo s nimiž léta udržovala písemný kontakt (např. Voltaire). Ve skutečnosti většina carevniých reforem zůstala jen na papíře a za jejího života se nerealizovala. Pro naprostou většinu obyvatel Ruska – tedy nevolníků bez majetku, se za vlády Kateřiny Veliké nic nezměnilo. Jejich život byl stejně krutý a tvrdý jako za všech předcházejících vládců.

Alexandr Nikolajevič Radiščev (Kritika Ruska v jeho díle)

Na sklonku roku 1789 si Radiščev založil vlastní tiskárnu, v níž nejprve anonymně vydal svůj **DOPIS** příteli žijícímu v Tobolsku, který napsal již roku 1782 a ve kterém vyzdvihl zásluhy cara Petra I., a poté své vrcholné dílo, intelektuální cestopis **CESTA Z PETROHRADU DO MOSKVVY**, obsahující smělé úvahy o nevolnictví, samoděržaví a jiných zjevech společenského i státního života tehdejšího Ruska. Kniha měla obrovský úspěch a sama Kateřina II. si knihu přečetla. Byla jí tak pobouřena, že přikázala náklad zabavit a zničit a proti Radiščevovi zahájit trestní stíhání. Radiščev byl brzy zatčen a následně odsouzen k smrti. Tento trest mu byl milostí carevny změněn na desetileté vyhnanství na Sibiři v Ilimsku, kde napsal filozofický traktát **O ČLOVĚKU, O JEHO SMRTELNOSTI A NESMRTELNOSTI**, který byl však také zabaven.

